

Miljöförvaltningen
Stockholm Vatten AB
Exploateringskontoret
Trafikkontoret
Stadsbyggnadskontoret
Fastighetskontoret
Idrottsförvaltningen
Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning
Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning

Dnr MHN 2022-11007
Dnr 22MB1316
Dnr E2022-02539
Dnr T2022-01248
Dnr 2022-14471
Dnr FSK 2022/370
Dnr 1.5/2022/1498
Dnr ST 2022/261
Dnr RK 2022/286

Handläggare

Miljöförvaltningen, Stina Thörnelöf
Tel: 08 508 288 52
Stockholm Vatten AB, Joakim Lücke
Tel: 08 522 124 60
Exploateringskontoret, Pernilla Morris
Tel: 08 508 264 74
Trafikkontoret, Tomas Nitzelius
Tel: 08 508 260 42
Stadsbyggnadskontoret,
Virginia Kustvall Larsson Tel: 08 508 272 54
Fastighetskontoret, Boel Noro Svärd
Tel: 08 508 267 55
Idrottsförvaltningen, Oliver Karlöf
Tel: 08 508 276 59
Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning,
Suzanne Fyffe Tel: 08 508 030 12
Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning,
Amanda Jarhage Tel: 08 508 022 76

Till

Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2022-12-13
Styrelsen för Stockholm Vatten AB
2022-12-08
Exploateringsnämnden
2022-12-08
Trafiknämnden
2022-12-15
Stadsbyggnadsnämnden
2022-12-15
Fastighetsnämnden
2022-12-06
Idrottsnämnden
2022-12-06
Spånga-Tensta stadsdelsnämnd
2022-12-15
Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd
2022-12-15

Lokalt åtgärdsprogram för Igelbäcken

Förslag till beslut

1. Lokalt åtgärdsprogram för Igelbäcken, Fakta och åtgärdsbehov (bilaga 1) och Lokalt åtgärdsprogram för Igelbäcken, Genomförandeplan Stockholms stad (bilaga 2), antas.
2. Utredning, uppföljning och utvärdering av Lokalt åtgärdsprogram för Igelbäcken ska ske i enlighet med vad som anges i detta tjänsteutlåtande.

Miljöförvaltningen
Avdelningen för stadsmiljö

Fleminggatan 4
Box 8136
104 20 Stockholm
Telefon 08 50828852
stina.thornelof@stockholm.se
start.stockholm

Anna Hadenius
Miljödirektör Miljöförvaltningen

Mårten Frumerie
VD Stockholm Vatten AB

Johan Castwall
Exploateringsdirektör Exploateringskontoret

Monika Joelsson
Tf. Stadsbyggnadsdirektör
Stadsbyggnadskontoret

Gunilla Glantz
Trafikdirektör Trafikkontoret

Anders Kindberg
Fastighetsdirektör Fastighetskontoret

Marina Högländ
Idrottsdirektör Idrottsförvaltningen

Victoria Callenmark
Stadsdelsdirektör Spånga-Tensta
Stadsdelsförvaltning

Toni Mellblom
Stadsdelsdirektör Rinkeby-Kista
Stadsdelsförvaltning

Sammanfattning

Enligt EU:s vattendirektiv ska samtliga vattenförekomster inom unionen skyddas och återställas så att de uppnår god ekologisk och kemisk status. Bestämmelser om miljön i en vattenförekomst benämns som miljökvalitetsnormer och ansvaret för att en miljökvalitetsnorm följs åvilar kommuner och övriga berörda myndigheter.

Enligt Stockholms stads handlingsplan för god vattenstatus ska lokala åtgärdsprogram tas fram. Genom lokala åtgärdsprogram kan staden visa hur miljökvalitetsnormerna är avsedda att följas och utgör därmed en förutsättning för att staden ska kunna förena sitt bostadspolitiska mål om att bygga 140 000 nya bostäder till år 2030 med skyldigheten att följa miljökvalitetsnormerna för vatten. Syftet med det lokala åtgärdsprogrammet är att belysa de huvudsakliga utmaningarna och ge förslag på konkreta åtgärder så att miljökvalitetsnormerna följs.

Igelbäcken bedöms ha måttlig ekologisk status. God kemisk status uppnås inte vilket framför allt beror på höga halter av perfluoroktansulfonsyra (PFOS) i vattnet. Bäckens hydrologi är starkt påverkad av de fysiska förändringar som har gjorts i avrinningsområdet under lång tid och det är ofta låga vattenflöden i bäckfåran vilket påverkar livsmiljön för det biologiska livet.

Åtgärdsprogrammets faktadel, som har tagits fram av Solna stad, utgör ett övergripande underlag för åtgärder och prioriteringar i de berörda kommunerna; Järfälla, Sollentuna, Stockholm, Sundbyberg och Solna. Varje kommun upprättar egna genomförandeplaner eller motsvarande.

- Åtgärderna som föreslås i genomförandeplanen har huvudsakligt fokus på att motverka vattenbristen i Igelbäcken, identifiera och åtgärda källor till per- och polyfluorerade alkylsubstanser (PFAS) och att öka den biologiska mångfalden i bäcken. Inom Stockholms stads del av avrinningsområdet föreslås tio platsspecifika åtgärder, åtgärder som förbättrar drift och underhåll samt några vidare utredningar.
- Summan för de föreslagna, kostnadssatta, åtgärderna inom Stockholms stad uppskattas till 34–49 miljoner kronor. För flera av åtgärdsförslagen kan kostnader redovisas först när ytterligare utredningar har utförts.
- För investeringsåtgärder har det lokala åtgärdsprogrammet likställts med ett projektdirektiv för ett utredningsbeslut enligt Systemstöd för Stora Investeringsprojekt (SSIP), eller stadens investeringsprocesser i övrig. Beslutet innebär därmed att de föreslagna åtgärderna ska utredas vidare och att åtgärderna kan ändras baserat på resultat från utredningen.
- Övriga föreslagna åtgärder som driftinsatser, fördjupande undersökningar och miljötillsyn bör genomföras succesivt av respektive ansvarig nämnd och bolagsstyrelse, baserat på resultat från utredningar och ekonomiska förutsättningar.
- Åtgärderna som föreslås i de lokala åtgärdsprogrammen kan finansieras på olika sätt, till exempel genom VA-taxan eller inom ordinarie budget. Åtgärdsprogrammen innebär i sig inte ett beslut om finansiering och vilka åtgärder som ska genomföras utan detta prövas i stadens ordinarie processer. I och med detta sker också en prioritering mellan och inom de lokala åtgärdsprogrammen.
- De lokala åtgärdsprogrammen är inte juridiskt bindande som ett åtgärdsprogram i miljöbalkens mening, men utgör underlag för att konkretisera hur vattenmyndighetens bindande åtgärdsprogram ska kunna uppfyllas.
- Staden kommer fortlöpande att arbeta med att utveckla processerna för prioritering av åtgärder inom och mellan vattenförekomster på såväl övergripande programnivå som mellan specifika projekt. Dessa prioriteringar kommer att följa stadens övergripande mål om stadsutveckling.
- Arbetet med lokala åtgärdsprogram visar att det finns ett omfattande åtgärdsbehov för stadens vattenförekomster.

Effekten av vidtagna åtgärder kommer även att dröja då återhämtningsprocesserna i ekologiska system tar tid.

Bakgrund

Miljökvalitetsnormer

Enligt EU:s ramdirektiv för vatten (2000/60/EG) ska samtliga vattenförekomster inom unionen skyddas och återställas så att de uppnår god ekologisk och kemisk status. Bestämmelser om kvaliteten på miljön i en vattenförekomst benämns som miljökvalitetsnormer och ansvaret för att en miljökvalitetsnorm följs åvilar kommuner och övriga berörda myndigheter.

Det ursprungliga målet för samtliga vattenförekomster har varit att god status skulle uppnås till år 2015. Om det på grund av orimliga kostnader, naturgivna förutsättningar eller tekniska svårigheter inte är möjligt att nå god status inom den givna tidsramen har tidsfrist medgivits fram till 2027. Om det inte är möjligt att nå god status kan tidsfristen förlängas eller så kan mindre stränga krav ersätta den generellt gällande miljökvalitetsnormen, enligt beslut av vattenmyndigheten.

Lokala åtgärdsprogram

Vattenmyndigheten i Norra Östersjön har tagit fram en förvaltningsplan med tillhörande åtgärdsprogram som på en övergripande nivå visar vad berörda kommuner behöver göra för att nå god vattenstatus. Syftet med lokala åtgärdsprogram är att konkretisera arbetet så att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas i enskilda vattenförekomster. Lokala åtgärdsprogram som tas fram på kommunal nivå har inte samma rättsliga status som vattenmyndighetens åtgärdsprogram, vilka beslutas med stöd av miljöbalken.

Enligt Stockholms stads handlingsplan för god vattenstatus ska lokala åtgärdsprogram tas fram för stadens vattenförekomster. Åtgärdsprogrammen utgör en konkretisering av handlingsplanen för god vattenstatus och antas av respektive nämnd och bolag.

Föreslagna åtgärder i de lokala åtgärdsprogrammen syftar till att minska den historiska och befintliga belastningen som påverkar vattenförekomster medan stadens dagvattenstrategi främst syftar till att minska belastningen i samband med ny exploatering. Genom lokala åtgärdsprogram kan staden visa hur miljökvalitetsnormerna är avsedda att följas och utgör därmed en förutsättning för att staden ska kunna förena sitt bostadspolitiska mål om att bygga 140 000 nya bostäder till år 2030 med skyldigheten att följa miljökvalitetsnormerna för vatten.

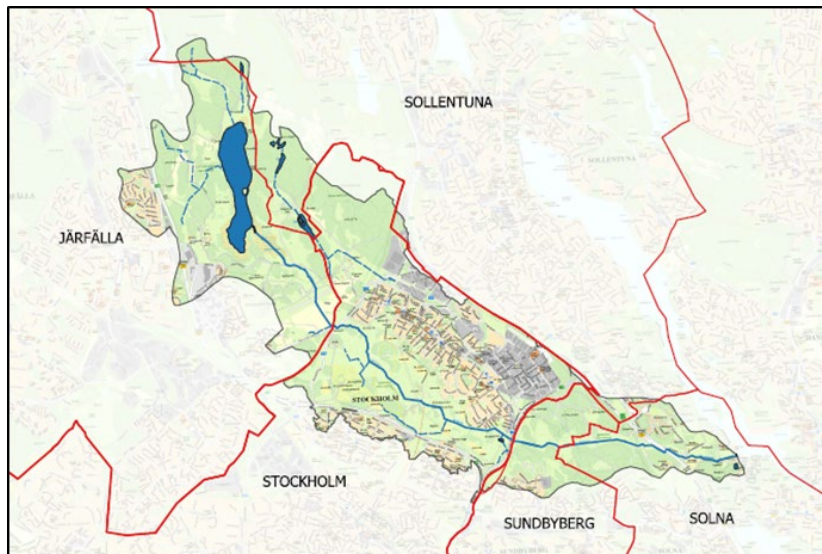
Nuvarande tillstånd i vattenmiljön

Igelbäckens naturliga avrinningsområde delas av fem kommuner, *se figur 1*. Inom avrinningsområdet finns sammanlagt sju reservat. Av dessa ligger två inom Stockholms stad: Hansta naturreservat och Igelbäckens kulturresevat.

Större delen av Igelbäckens tekniska avrinningsområde inom Stockholm stad utgörs av Igelbäckens kulturresevat. Syftet med

reservatet är bland annat att bevara ett rikt kulturlandskap och att särskilt skyddsvärda arter, som fisken grönling, ska skyddas och ges förutsättningar att finnas kvar. Ytterligare ett syfte är att Igelbäcken ska bevaras och stärkas med avseende på vattenkvalitet, hydrologi och biologiska kvaliteter.

Igelbäckens ekologiska status bedöms idag till måttlig på grund av fysisk påverkan och övergödning. Stora delar av året är det brist på vatten i bäcken vilket är en starkt bidragande orsak till att den ekologiska statusen inte är god.

Figur 1. Igelbäckens naturliga avrinningsområde. Röd linje markerar kommungränser.

Halterna av perfluoroktansulfonsyra (PFOS) är mycket höga och utgör ett av de större problemen i bäcken. Övriga föroreningar som förekommer i förhöjda halter och som gör att god kemisk status inte uppnås är flamskyddsmedlet PBDE och kvicksilver men för dessa finns ett nationellt undantag då spridningen av ämnena är storskalig. Halterna får dock inte öka i förhållande till dagens situation.

Vad påverkar vattenkvaliteten i Igelbäcken?

Igelbäckens hydrologi är starkt påverkad av de fysiska förändringar som har gjorts i avrinningsområdet under lång tid och bäcken har ofta alltför låga vattenflöden. En stor del av förklaringen till vattenbristen är bortledning av dagvatten till andra recipienter. Ungefär en fjärdedel av vattnet inom det naturliga avrinningsområdet leds idag bort till annan recipient. Från bland annat Husby, Kista, Rinkeby och Akalla i Stockholm avleds dagvatten till Järva dagvattentunnel som mynnar i Edsviken. Det är visserligen positivt att orenat dagvatten leds bort från Igelbäcken men den mindre andelen vatten som rinner till bäcken innebär en negativ påverkan på det biologiska livet, bland annat fisken grönling. Igelbäckens bäckfåra är också rätad på flera ställen och det finns ett flertal artificiella vandringshinder för fisk.

Det finns en bekräftad källa och flera potentiella källor till PFOS inom avrinningsområdet. Stora delar av marken vid en tidigare brandövningsplats, vid f.d. Barkarby flygfält i Järfälla, har sanerats

men PFOS har läckt ut i grundvattnet och i Säbysjön, där Igelbäcken har sin början. Detta är sannolikt en bidragande orsak till att halter på över 60 gånger gränsvärdet för PFOS har uppmätts i Solna, i bäckens nedersta del. Andra påverkanskällor i avrinningsområdet är infrastruktur i form av vägar med hög trafikintensitet samt nya exploateringar, bland annat utbyggnad av tvärbanan, tunnelbanan, Förbifart Stockholm och nya bostadsområden.

Ärendet

Vattenmyndigheten i Norra Östersjöns vattendistrikt har fastställt miljö kvalitetsnormen för Igelbäcken till god ekologisk status år 2033 och god kemisk status år 2027, med mindre stränga krav för kvicksilver och PBDE. Tidsundantaget för ekologisk status är satt på grund av att det bedöms ta tid att genomföra åtgärder tillsammans med efterföljande återhämtning för ekosystemet.

I det lokala åtgärdsprogrammet för Igelbäcken belyses utmaningarna för att nå miljö kvalitetsnormerna. Programmet innehåller förslag på olika typer av åtgärder och möjliggör för ansvariga aktörer att påbörja förstudier, projektering och genomförande av åtgärder utifrån de förslag som lämnas.

Primära målgrupper för åtgärdsprogrammet är kommunala nämnder och bolag i respektive kommun. För Stockholm stad är dessa i första hand trafiknämnden, Stockholm Vatten AB, miljö- och hälsoskyddsnämnden, exploateringsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden samt Spånga-Tensta och Rinkeby-Kista stadsdelsnämnder.

Beräkningar av förbättringsbehov och kostnader för åtgärder är baserade på nuvarande kunskapsläge och rimliga antaganden. Beräkningarna är dock behäftade med osäkerheter som ska minimeras i ett senare skede i samband med att åtgärdsförslagen utreds vidare av respektive genomförandeorganisation.

De lokala åtgärdsprogrammen samt effekten av åtgärdsgenomförandet kommer att förvaltas digitalt på Miljöbarometern, vilket innebär att uppföljning och förändringar redovisas på ett samlat och flexibelt sätt. Miljöförvaltningen har huvudansvar för den digitala hanteringen av samtliga lokala åtgärdsprogram inom staden.

En utvärdering av arbetet enligt de lokala åtgärdsprogrammen ska ske senast 2025. Utvärderingen kommer att samordnas av miljöförvaltningen och resultaten kommer att kommuniceras till miljö- och hälsoskyddsnämnden för vidare hantering.

Ärendets beredning

Åtgärdsprogrammets faktadel ”Igelbäcken Lokalt åtgärdsprogram” är framtaget av Solna stad i nära samarbete med de övriga berörda kommunerna. Solna remitterade faktadelen, inklusive bilagor, till berörda kommuner hösten 2021. Miljöförvaltningen samordnade synpunkterna för stadens räkning och lämnade ett samlat svar till Solna som därefter har haft ansvar för att färdigställa faktadelen.

Genomförandeplanen för Stockholms stad är framtagen av miljöförvaltningen i Stockholm. Under hösten 2021 har representanter från stadens trafikkontor, exploateringskontor, stadsbyggnadskontor, fastighetskontor, idrottsförvaltning, Stockholm Vatten och Avfall, berörda stadsdelsförvaltningar samt stadsmuseet och kyrkogårdsförvaltningen haft möjlighet att delta i en referensgrupp vid utarbetandet av stadens genomförandeplan.

I det lokala åtgärdsprogrammet föreslås åtgärder som ska bidra till att god vattenstatus uppnås i Igelbäcken. I genomförandeplanen för Stockholm identifieras de förvaltningar och bolag som får i uppdrag att utreda respektive åtgärd vidare. De ekonomiska konsekvenserna är översiktligt beskrivna genom att respektive åtgärd har kalkylerats utifrån relevanta schabloniserade kostnader för genomförande. I arbetsprocessen har osäkerheter identifierats samt risker att föreslagna åtgärders lokalisering kolliderar med andra ändamål.

En första version av genomförandeplanen för Stockholm har översänts till berörda förvaltningar och bolag för kontorsremiss på tjänstemannanivå under hösten 2022. Programmet har därefter justerats utifrån inkomna synpunkter. Stadens styrgrupp för god vattenstatus har granskat och godkänt åtgärdsprogrammet inför politisk behandling. I styrgruppen ingår miljöförvaltningen, Stockholm Vatten AB, exploateringskontoret, trafikkontoret, stadsbyggnadskontoret, fastighetskontoret, idrottsförvaltningen samt Bromma och Norrmalms stadsdelsförvaltningar.

Synpunkter och förslag

Förslag till åtgärder

I genomförandeplanen föreslås fler övergripande åtgärder vilka syftar till att förbättra Igelbäckens vattenhållande funktion, skapa livsmiljöer för fisken grönling och minska halten av PFOS i vatten. De övergripande åtgärderna bör beaktas i samband med andra ingrepp som görs i natur- och kulturresevatnen, exempelvis vid genomförande av platsspecifika åtgärder inom de berörda kommunerna.

Inom Stockholms stads del av avrinningsområdet föreslås tio platsspecifika åtgärder, varav en är pågående. Lämpliga platser för en våtmark och plantering av träd längs Igelbäckens huvudfåra behöver utredas närmare. Därutöver föreslås fyra drift- och underhållsåtgärder samt två övriga åtgärder.

Kostnader

Summan för de kostnadssatta åtgärderna inom Stockholms stad uppskattas till 34-49 miljoner kronor. Kostnadsuppskattningarna för åtgärderna är osäkra och i flera fall kan totala kostnader redovisas först när ytterligare utredningar har utförts.

Kostnaden för genomförandet av åtgärder ska sättas i relation till möjligheten att nå miljökvalitetsnormerna och därigenom kunna genomföra de planerade stadsbyggnadsprojekten i enlighet med kraven

i plan- och bygglagen samt de ekosystemtjänster som en god vattenkvalitet för med sig.

Ansvar för genomförande

För investeringsåtgärder har det lokala åtgärdsprogrammet likställts med ett projektdirektiv för ett utredningsbeslut enligt Systemstöd för Stora Investeringsprojekt (SSIP), eller stadens investeringsprocesser i övrigt. Beslutet innebär därmed att de föreslagna åtgärderna ska utredas vidare baserat på mer detaljerad kunskap om de lokala förutsättningarna. Om respektive åtgärd är motiverad att tas vidare kommer dessa hanteras inom ordinarie investeringsprocess för inriktnings- och genomförandebeslut, där varje åtgärd hanteras enskilt men resultat följs upp aggregerat för respektive vattenförekomst. De föreslagna åtgärderna kan därmed ändras baserat på resultat från vidare utredning. Åtgärderna ska dock tillsammans uppnå det övergripande målet; att uppnå god vattenstatus i aktuell förekomst.

Om det visar sig att någon föreslagen åtgärd inte är möjlig att genomföra behöver en åtgärd som ger motsvarande resultat tas fram, annars äventyras möjligheten att kunna uppnå god status. Beslutet att godkänna förslaget till lokalt åtgärdsprogram innebär inte ett beslut att vidta exakt de åtgärder som föreslås i åtgärdsprogrammet, utan att vidta de åtgärder som krävs för att nå det övergripande målet god status.

Huvudansvariga för genomförandet av dagvattenåtgärder i befintlig miljö är Stockholm Vatten AB i egenskap av verksamhetsutövare. Trafikkontoret och berörda stadsdelsförvaltningar ansvarar för åtgärder på allmän platsmark, som exempelvis förbättring av drift- och skötsel i syfte att minska påverkan på dagvattnet. Trafikkontoret har även ett utpekad skötselansvar för Järva friområde, där Igelbäcken ingår. Stadsbyggnadskontoret ansvarar för att tillräckligt med utrymme avsätts för åtgärder i samband med detaljplanering. Vidare ansvarar stadsbyggnadskontoret även för den mer övergripande stadsplaneringen och därmed även att åtgärdsbehov beaktas i ett större områdesperspektiv.

Genom de lokala åtgärdsprogrammen tydliggörs att kommunerna behöver avsätta eller på annat sätt reservera de ytor som är nödvändiga. För att åtgärderna ska kunna genomföras på ett resurs-och kostnadseffektivt sätt bör ytorna samplaneras med klimatanpassningsarbetet och stadsbyggnadsprocessen i övrigt.

Finansiering av åtgärder

Åtgärderna som föreslås i de lokala åtgärdsprogrammen kan finansieras på olika sätt, till exempel genom VA-taxan eller inom ordinarie budget. Åtgärdsprogrammen innebär inte i sig ett beslut om finansiering och vilka åtgärder som ska genomföras utan detta prövas i stadens ordinarie processer. I och med detta sker också en prioritering mellan och inom de lokala åtgärdsprogrammen.

Tillräckliga medel för såväl investering som drift behöver avsättas för genomförande av nödvändiga åtgärder om stadens vattenområden ska

uppnå god status. Erfarenheter från tidigare åtgärdsarbete för att förbättra vattenstatusen i stadens sjöar visar att det finns behov av en väsentligt utökad finansiering för att nå målet om en god vattenstatus. Åtgärder för bättre vatten behöver vara en naturlig del av stadsutvecklingen.

Möjligheten att nå miljökvalitetsnormerna

För att nå god vattenstatus i Igelbäcken krävs långtgående åtgärder som bidrar till att sänka föroreningshalterna av per- och polyfluorerade alkylsubstanser (PFAS) och öka vattenflödet i bäcken under sommaren. Genom dessa åtgärder ökar förutsättningarna för biologiskt liv i bäcken. Det är även viktigt att snabbt få till stånd åtgärder eftersom naturliga system är tröga och det tar tid innan effekter av åtgärderna syns. Det är inte säkert att god vattenstatus uppnås till år 2027 eller 2033 men genom att genomföra de åtgärder som föreslås kommer vattenkvaliteten med tiden förbättras.

För att åstadkomma en förbättrad vattenkvalitet behövs en hög åtgärdstakt, ekonomiska och personella resurser samt att befintliga ytor kan tas i anspråk. Kostnaderna och arbetet med åtgärderna för att förbättra vattenkvaliteten i Igelbäcken bör dock beaktas tillsammans med kostnaderna och antalet åtgärdsförslag för stadens samtliga vattenförekomster.

Utöver underskattade kostnader bedöms även åtgärdsarbetet att behöva fortgå bortom slutåret 2027 på grund av det omfattande åtgärdsbehovet som finns. Det omfattande åtgärdsbehovet och att effekten av vidtagna åtgärder kommer att dröja på grund av att återhämtningsprocesserna i ekologiska system tar tid, medför att det kommer att vara svårt att nå miljökvalitetsnormerna i stadens vattenförekomster.

Det kommer att vara av vikt att utveckla strukturer och samverkan för att åstadkomma väl grundade prioriteringar. Staden kommer därför att fortlöpande arbeta med att utveckla processerna för samordning och projektledning samt prioritering av åtgärder inom och mellan vattenförekomster på såväl övergripande programnivå som mellan specifika projekt. Dessa prioriteringar kommer att följa stadens övergripande mål om stadsutveckling.

Bilagor

1. Igelbäcken Lokalt åtgärdsprogram inklusive *bilaga 1 - Påverkansanalys samt bilaga 2 – Statusklassning*
2. Igelbäcken – Lokalt åtgärdsprogram, Genomförandeplan Stockholms stad inklusive *bilaga 1 – Geografisk placering av åtgärder samt bilaga 2 – Stockholms stads gemensamma ansvar.*